

Naděje [1992]

Filosoficky je naděje zajímavá a významná nikoli jako psychický fenomén, ani jako pravděpodobnostní odhad (čili v podstatě kalkul), nýbrž jako jistý aspekt životní orientace, nebo přesněji, jistý aspekt, základ nebo pozadí životního nasazení. Život sám o sobě je vlastně nejenom velmi riskantní záležitostí, ale zbaven širšího, jej přesahujícího smyslu je záležitostí předem ztracenou, prohranou, neboť každý jednotlivý příběh končí smrtí a tedy znicotněním. Proto žádná „naděje“, která se upíná pouze ke konečným, omezeným cílům, jichž je možno v životě dosáhnout, není skutečnou, pravou nadějí, jak se přesvědčuje od nejtutějšího dětství každý z nás, když takového omezeného cíle vskutku dosáhne. Pravá naděje se nevztahuje k něčemu, co možná jednou – ale dohledně – přijde, čeho možná jednou dosáhneme a o čem si můžeme zatím dělat jenom představy, o čem můžeme zatím jen snít, nýbrž je určitým aktuálně prožívaným vztahem k tomu, co je kolem nás, i k tomu, co jsme my sami.

Tohle ještě většina rozumných, myslivých lidí uzná. Ale další krok se už obvykle setkává s velkým odporem. Když totiž naděje, upínající se k nějakému omezenému pozemskému cíli, je vlastně nepravou nadějí, domnívá se většina lidí – pokud se nestanou skeptiky, považujícími všechno za marnost – že tu pravou nadějí je třeba skládat na nějaké zásvětí, považovat tento svět a náš život na něm za něco nevýznamného nebo alespoň druhořadého a soustředit všechno nadějně očekávání časově do období po smrti a místně mimo tento svět. Bohužel musím poukázat na to, že i tato naděje je stále předmětná, i když se zdánlivě odpoutává od věcí tohoto světa. Pokusím se to ukázat na příkladu.

Kdysi byla v jedné české diskusi o naději postavena proti sobě dvě pojetí. Jeden autor vyložil fenomén na zakoupení losu v loterii: víte, že můžete vyhrát milion; nevíte sice jistě, že vyhrajete, ale doufáte v tuto možnost. Máte pouze naději. Po mém soudu však toto pojetí platí pouze pro falešnou naději, která s onou klasickou křesťanskou (a již předtím izraelskou) nadějí nemá nic společného, resp. je jejím, pravým opakem. Falešná naděje ví přesně, čeho se naděje, ale neví, zda toho dosáhne, zda se jí toho kýženého cíle dostane. Naproti tomu pravá naděje je jistota, z níž lze plně žít, ovšem jistota nepředmětná: nevíte, „čeho“ se vlastně nadějete, a dokonce si nesmíte o tom nadějně očekávaném dělat žádné předmětné představy. Zopakujme si to: falešná naděje ví přesně, čeho chce dosáhnout, ale není si jista, že se to podaří; pravá naděje si je naprosto jista, že se „to“ zdaří, že to dobře dopadne, ale neví předem, ani si nedělá, a dokonce nesmí dělat žádné představy a obrazy o tom, jak to nakonec bude vypadat.

I takováto nepředmětná naděje se ovšem může dostat na scestí, když se omezí na pouhé pasívní očekávání se založenýma rukama. Z naděje je třeba žít, pracovat, být aktivní. Proto naděje nemůže obstát sama, bez víry, neboť víra je bytostně spjata s aktivitou. Ale naděje je důležitá, a dokonce rozhodující právě tam, kde naše síly už nestačí a kde vidíme, že úkol nezvládneme. Víra může někdy svou činorodost až křečovitě přehánět, a na druhé straně paradoxně může propadat zoufalství, když situace a věci nezvládá. To proto, že upadá do sebeklamu, jako by všechno záleželo jen na její, vůbec na naší lidské aktivitě, jako by platilo, že co neuděláme, nenastane a nebude. Víra má tendenci vzít všechno do svých rukou a do vlastní režie, jinak řečeno, věřící člověk nikomu nevěří, na nikoho a na nic nespolehá, ale má za to, že celé břemeno leží na něm. A právě proto je vedle takto dělné, dělající, pracující víry zapotřebí jistého důležitého korektivu v klidném spolehnutí na to, že dokonce i navzdory našemu selhání a nedostatku sil není nic ztraceno.